

הכרת טובה שזכינו לארץ ישראל

מפורש בתורה: "וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירְשָׁתָה וַיֵּשְׁבָתָּ בָּהּ: וְלִקְחָתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ וְשָׂמַתָּ בְּטֶנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם:

וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבוֹתַיִנוּ לָתֵת לָנוּ." (דברים כו, א-ג).

על המלים "ואמרת אליו" כותב רש"י בקצרה: "שאינך כפוי טובה". מה הקשר? מדוע יש צורך להגיד הודאה זו דוקא בעת שמביאים הביכורים למקדש ה'? מפרש מהר"ל: "אף על גב שאין צורך לומר 'כי באתי אל הארץ' (פסוק ג) שהרי אני רואה שבא אל הארץ, ומה צריך לומר 'כי באתי אל הארץ'? [אלא] לומר שאינך כפוי טובה כאילו אינה חשובה הטובה לכולם. לפיכך אמר 'הגדתי כי באתי אל הארץ' והיא טובה אצלי, ואני מודה עליה" (גור אריה, דברים כו, ג).

זאת אומרת אדם שיש לו שמחה בלב על שזכה לאשה טובה, ושה' העניק לו ילדים חמודים, ושה' חנן אותו בריאות טובה, ושה' זיכה אותו לפרנסה טובה, עליו לבטא זאת בדיבורו. אם איננו מזכיר את הענין בשפתותינו, אפשר לסבור שגם בלבו איננו ער להכרת מצבו. דוקא מי שעברה אצלו תקופה של חוסר, של דוחק וצער, הוא היודע להעריך את מצבו הטוב. אדם שבקש להתחתן שנים רבות, טרח ולא הצליח למצוא בת זוגו עד גיל מבוגר; אדם שלא נפקד בצאצאים עד שעברו שנים מספר ואחרי טיפולים רפואיים ממושכים, השיג; אדם שהיה חולה בליווי סבל וכאב, והבריא; אדם שהיה מחוסר עבודה והסתבך בחובות מעיקים, ונפתחו לו שערי שפע – כל אחד מהללו הוא היכול לשמוח על שיפור מצבו בהכרה מלאה. רק אדם שהיה בתחילה רעב, הוא השמח במזונותיו. רק אדם שהיה עייף ויגע, הוא הנהנה משינתו המרגיעה. רעיון זה מובא בזוהר (ח"ב עמ' קפד. שעבודת ה' ניכרת מתוך החושך, והטוב ניכר מתוך מצב הרע).

מקולקלים בממשלותינו מנסים לנשל ארצנו מידינו. לא די שנתקו מנחלתנו את חצי האי סיני (שלפי מקורותינו היא ממש חלק מארץ ישראל); לא די שנתקו מאתנו גוש קטיף כדי למסור אותו לאויבינו הנוראים; אלא היום עולה בדעת "מנהיגינו" למסור חלק גדול משטחי יהודה ושומרון לידי ההורגים בנו והשואפים לשלוט על כל מרחבי א"י. וגם לוטשים עינא בישא על הגולן. כלל הנאמנים לארץ ישראל השלימה סובלים מזה מצוקה נפשית איומה. מה יהיה איתנו? ושמא עונש כלל-ארצי זה בא מפני שאנו קצת כפויי טובה, או במלים אחרות אין לנו מספיק הכרת טובה להרגיש ולחוש: "וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירְשָׁתָה וַיֵּשְׁבָתָּ בָּהּ". זאת אומרת

צריכים אנו לדעת כי ה' יתברך הוא שנותן לנו את הארץ; הוא שעשה לנו את כל הנסים והנפלאות שמאז מלחמת הקוממיות ועד היום הזה. אמנם שמחנו עם ישיבתנו בארצנו, אבל שמא לא הגדרנו יפה לעצמנו מי הוא זה הנותן לנו את הארץ, ולא קשרנו היטב בין המתנה לנותן המתנה?

מתי יש לנו הזדמנות להודות לה' על הארץ? הרי בימינו אין אנו מביאים ביכורים למקדש, וכיצד נבטא בפיו הודאה על "ארץ חמדה טובה ורחבה"? הציע לנו הרב יונה עמנואל (והוא כותב מאמר על כך בכתב-עת "המעייין", ניסן, תשמ"ג) שבברכת המזון, ב"נודה לך" אז הוא הזמן לתת תודה לה' "על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה". הרי ברכה זו נתקנה ע"י יהושע בו ביום שהעביר אותנו את הירדן (ברכות מח ע"ב וסוטה לו ע"א ע"פ גירסת הגר"א, אדרת אליהו, דברים יא, כט. עיין בספרנו "דרישת ציון", עמ' 232). זאת אומרת כאשר התורה מצוה לנו "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך" (דברים ח, י) יש לברך את ה' לא רק על המזון, אלא גם על מתנת הארץ הטובה אשר נתן לנו. ופלא הוא, גם יהודי הנמצא בלוס אנג'לס או ניו יורק, ומעולם לא ביקר בארץ, חובה עליו להודות לה' על שנתן לנו את ארצנו. ואם לא הודה, לא יצא ידי חובת ברכת המזון!

חז"ל אמרו (ברכות מח ע"ב) שצריכים להודות לה' בברכת המזון "נודה לך" על ארץ ישראל, על ברית מילה, ועל התורה. ואם השמיט ולא הזכיר, מה דינו? אמר ר' אליעזר (וכך פסק הרמב"ם, הלכות ברכות פ"ב ה"ג) "כל שלא אמר 'ארץ חמדה טובה ורחבה' בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו. וצריך להזכיר בה ברית ותורה ולהקדים ברית לתורה". משמע מדיוק דבריו שאפילו על דברים חשובים ביותר כמו ברית ולימוד תורה, אם שכח ולא אמר אינו צריך לחזור ולברך עוד פעם. אבל אם שכח ענין ארץ ישראל, הרי כל ד' ברכות שלו בברכת המזון היו לבטלה, ואדם זה חייב לברך פעם שניה. והדבר פלא. עיין דברי מהר"ל (נתיבות עולם, ח"ב עמ' קמא) שע"י מתן א"י זכינו לברית ותורה. וכן ר' יעקב עמדין (בסידורו, בביאורו לברכת "נודה לך") כתב מה הסיבה הרעיונית לכך. (ולפי שאר פוסקים מלבד רמב"ם, גם אם שכח ברית ותורה, חוזר ומברך. אבל עיין דברי הגר"י קאפח הביא בסיס מלשונה של הגמרא לפסק של רמב"ם).

נמסור כאן פנינה יקרה. מה דינו של אדם שבירך ברכת המזון, אמר כל מלה, אבל לבו לא היה עמו ולא כיוון בעת אמירת המלים? נדפסו דברי בניו של הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך, שנאמרו בהספד שערכו עליו אחרי מותו, כי הרבה פעמים שאכלו איתו שמו לב שהוא חוזר שתי פעמים על ברכת "נודה לך" בברכת המזון. שאלו אותו בניו מדוע חזר? ענה להם כי הוא חושש שבפעם הראשונה אמר הברכה כמס שפתיים ולבו לא היה מרוכז. מה שחייבים "להודות" זו היא עבודה שבלב, ולא בפה לבד. ושמא לא יצא ידי חובה? (מקור לרעיון זה יש בספרו "מנחת שלמה", ח"א סי' א ס"ק ב).

לכן אנו הכואבים את כאבה של ארצנו, ורואים מאמצים בלתי נלאים לחטוף אותה מידינו, עלינו לחשוב מה חלקנו (אפילו בעקיפין) בבגידה איומה זו? שמא לא הכרנו טובה להקב"ה שנתן לנו את הארץ? שמא בכל יום ויום שאכלנו ארוחותינו לא התרגשנו די הצורך על מתנת הארץ? והרי בפרשיות תפילין שאנו מניחים על ראשנו וזרועינו יום יום, כתוב "והיה כי יביאך ה' אל הארץ וכו' כאשר נשבע לך ולאבותיך, ונתנה לך" (שמות יג, יא) והביא רש"י דברי חז"ל: "תהיה בעיניך כאילו ניתנה לך בו ביום, ואל תהיה בעיניך כירושת אבות [בלבד]". מי מאיתנו שלא נולד בארץ, אלא עלה ארצה ממרחקים (ובמיוחד אם היו עיכובים והפרעות לעלייתו ארצה) כמה גדלה שמחתו ועליצות לבו באותו היום ששם רגל על אדמתנו הקדושה? ואותה ההתלהבות צריכה להיות איתנו בכל יום ויום שאנו ממשיכים להימצא כאן. הלא זה מה שאומרים בהבאת הביכורים "הגדתי היום וכו' כי באתי אל הארץ" (דברים כו, ג). מה תפקיד המלה "היום". אם היא קשורה למלת "הגדתי" הרי היא שפת יתר. אלא ודאי היא שייכת גם אל המלים "כי באתי אל הארץ". וזה ברור, כי הרי מצות בכורים היא לכל הדורות. ומה יעשה יהודי שנולד בארץ, מאה או מאתיים שנה אחרי ביאת יהושע, גם הוא יאמר "כי באתי אל הארץ"? כן, כי חובה עליו לראות את השלילה, שכאילו הוא בא מבין הגויים, ממאפל הגלות, וזכה "היום" לבוא ארצה.

הבה נתחזק ונברך ברכת המזון בהידור. ובמיוחד כאשר נגיע למלים "על ארץ חמדה טובה ורחבה" נביע זאת בהתרגשות של הכרת טובה. ובזה נהווה משקל נגדי הולם מול אותם הבוגדים המעוניינים לקצץ בארץ חמדה. ונטעים יפה את המלים "ארץ חמדה טובה ורחבה". כל רוחב ארצנו.